

Діана ПІДБУРТНА-КОСТІВ,

orcid.org/0000-0002-0802-8775

*аспірантка кафедри історії української літератури,
теорії літератури та літературної творчості*

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) diana.pidburtna@knu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті систематизовано основні теоретичні підходи до вивчення міграційної літератури в українському та зарубіжному літературознавстві. Проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми, зокрема виявлено відсутність усталеної дефініції поняття «міграційна література», її чіткої класифікації та єдиної методології аналізу, що ускладнює формування цілісного наукового підходу до цього явища. Розглянуто співвідношення понять «міграційне письмо», «міграційний текст» і «міграційна література» та запропоновано їхню ієрархічну модель, відповідно до якої міграційне письмо охоплює найширше коло практик репрезентації досвіду переміщення, тоді як міграційна література становить корпус художніх текстів, у яких цей досвід набуває естетичної форми та художнього осмислення. Узагальнено основні складники парасолькового терміну «міграційна література», зокрема такі його різновиди, як діаспорна література, література екзилу, іммігрантська література тощо, які відображають різні аспекти досвіду переміщення, міжкультурної взаємодії та трансформації ідентичності.

Особливу увагу приділено методологічним підходам до аналізу міграційної літератури: обґрунтовано доцільність поєднання тематично-орієнтованого, етнічно-орієнтованого та текстово-орієнтованого підходів, а також залучення інструментарію дискурс-аналізу для глибшого осмислення процесів конструювання ідентичності, механізмів іншування та репрезентації балансу влади у тексті.

Доведено, що міграційна література є складним багатомірним явищем, яке формується на перетині культур, мов і ідентичностей, а тому потребує комплексного, міждисциплінарного підходу до вивчення. Зроблено висновок про необхідність подальшої розробки теоретичного апарату, уточнення термінології та вироблення чіткіших критеріїв віднесення текстів до корпусу міграційної літератури з урахуванням історико-культурного контексту та сучасних глобалізаційних процесів.

Ключові слова: міграційна література, міграційне письмо, міграційний текст, ідентичність.

Diana PIDBURTNA-KOSTIV,

orcid.org/0000-0002-0802-8775

*PhD student at the Department of the History of Ukrainian Literature,
Literary Theory, and Creative Writing*

*Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) diana.pidburtna@knu.ua*

THEORETICAL APPROACHES TO THE STUDY OF MIGRATION LITERATURE

The article systematizes the main theoretical approaches to the study of migration literature in Ukrainian and international literary studies. It analyzes the current state of research, highlighting the absence of a unified definition of migration literature, as well as the lack of a clear classification and a consistent methodological framework, which complicates the development of a comprehensive scholarly approach to this phenomenon. The relationship between the concepts of migration writing, migration text, and migration literature is examined, and their hierarchical model is proposed. According to this model, migration writing encompasses the broadest range of practices representing the experience of displacement, whereas migration literature refers to a corpus of literary texts in which this experience is aesthetically articulated and artistically transformed. The study also outlines the main components of the umbrella term “migration literature,” including diasporic, exile, immigrant literature etc., which reflect different dimensions of displacement, transcultural interaction, and identity transformation.

Particular attention is paid to methodological approaches, arguing for the combination of thematic, ethnic, and text-oriented perspectives, as well as the incorporation of identity studies and discourse analysis in order to better understand the processes of identity construction, mechanisms of othering, and the representation of power relations in literary texts.

The article demonstrates that migration literature is a complex and multidimensional phenomenon formed at the intersection of cultures, languages, and identities, and therefore requires a comprehensive and interdisciplinary approach. It concludes by emphasizing the need for further development of the theoretical framework, refinement of terminology,

.....
 and clarification of the criteria for identifying migration literature in relation to specific historical, cultural, and global contexts.

Key words: migration literature, migration writing, migration text, identity.

Постановка проблеми. Явище міграційної літератури дуже відрізняється у різних країнах, насамперед тому, що залежить від історичних подій, колоніального досвіду, регіональних і культурних особливостей. Більше того, воно відмінне й усередині самих національних літератур, якщо брати різні часові відтинки. Це питання потребує детального розгляду науковцями, проте наразі для нашого дослідження важливо чітко окреслити теоретичний кістяк – дефініцію, термінологію та критерії, за якими твір чи письменник може бути зарахований до міграційної літератури.

У сучасному літературознавстві проблема вивчення міграційної літератури набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням інтенсивності глобалізаційних процесів та масштабів міжкультурної взаємодії. Міграція як соціальне, культурне й історичне явище суттєво впливає на трансформацію літературного процесу, формуючи нові тематичні та жанрові моделі. Водночас література стає одним із ключових засобів репрезентації досвіду переміщення, осмислення ідентичності мігранта, категорій «свого» і «чужого».

Найвні окремі глибокі дослідження мають фрагментарний характер і не формують цілісного уявлення про явище. Складність окреслення поняття «міграційна література» зумовлена також його міждисциплінарним характером: комплексне вивчення потребує залучення методів дослідження не лише зі сфери літературознавства, а й культурології, соціології та антропології.

Водночас спроби уніфікації підходів до визначення міграційної літератури нерідко призводять до надмірного звуження або, навпаки, надмірного розширення меж цього явища. З одного боку, обмеження поняття лише біографічним чинником (походженням автора) або тематикою твору не дозволяє повною мірою врахувати його специфіку; з іншого – надто широке трактування розмиває аналітичну цінність терміна.

Таким чином, постає потреба в систематизації існуючих теоретичних підходів, уточненні термінології та виробленні критеріїв, які дозволили б визначити межі міграційної літератури як окремого феномена. Особливої ваги це набуває в українському контексті, де історичні умови розвитку культури та численні причини міграції зумовлюють необхідність переосмислення цього явища з урахуванням національної специфіки.

Аналіз досліджень. У закордонних літературних студіях на позначення широкого пласту текстів (як літературних, так і нелітературних), які зосереджені навколо теми міграції у найширшому сенсі побутує термін «міграційне письмо» (migration writing). Польська дослідниця Й. Космальська оперує трьома термінами: «міграційне письмо» (*migration writing*), «міграційна література» (*migration literature*) і «міграційний текст» (*migration text*). З її статті «Окреслення міграційної літератури» (*Defining Migration Writing*) випливає, що міграційне письмо – це всі твори, літературні й нелітературні, які так чи інакше торкаються теми міграції; міграційна література – це художні твори; міграційний текст – це власне літературний чи нелітературний твір, який так чи інакше стосується міграції (Kosmalska, 2022).

Деякі дослідники вважають, що завдяки глобалізації міграційна література стає новою світовою літературою. Про це зокрема йдеться у книжці Ф. Чеа «Що таке світ? Про постколоніальну літературу як нову світову літературу» (*What Is a World? On Postcolonial Literature as World Literature*), де запропоновано відійти від простору як основної категорії дослідження й визначення світу і літератури зокрема, натомість поставивши на його місце час (Cheah, 2016: 200–210). Натомість дослідник акцентує на концепті «світотворення» (*world-making*), відповідно до якого література не лише відображає світ, а й активно його формує, конструюючи нові уявлення про спільність, належність і історичний час. Ключовим у підході Чеа є перенесення фокусу з просторового на темпоральний вимір: світ постає не як топографічний об'єкт, а як процес становлення, відкритий до трансформацій. У цьому контексті постколоніальна література набуває особливого значення, оскільки вона репрезентує досвід суб'єктів, які опиняються на периферії глобального порядку або взагалі виключені з нього. Таким чином, література постає як етико-політична практика, що здатна не лише відображати реальність, а й змінювати її, відкриваючи можливості для виходу маргіналізованих суб'єктів із периферії. На думку Чеа, це допоможе уникнути колоніальної оптики.

Ж. Глезенер, висувачи тезу про нову світову літературу як літературу мігрантів, розмірковує про вихід цього явища з маргінесів, який стався відносно нещодавно, що дозволило таким авто-

рам, як, наприклад, С. Рушді отримати належне визнання (Glesener, 2016).

Італійська дослідниця М. Ганері звужує поняття за допомогою часових рамок і виводить існування італійської міграційної літератури з 1990-х рр. – у 1991 р. вийшла перша антологія прозових, поетичних і драматичних творів італо-американських авторів під назвою «From the Margin: Writings in Italian Americana». А у 1997 р. А. Гніші, експерт з літератури мігрантів, розпочав великий дослідницький проект *Basili (Banca dati scrittori immigranti in lingua italiana)*, спрямований на відстеження та дослідження італійської літератури, написаної мігрантами (Ganeri, 2010: 438). Ганері обґрунтовує свою гіпотезу тим, що «якщо розглядати міграцію як літературну тему, як це робили багато хто, то слід також визнати, що окрема сфера досліджень, яка називається «міграційна література», охоплювала б майже всю літературну історію всіх часів» (Ganeri, 2010: 437).

Наразі в українському літературознавстві існує три дисертації, що торкаються теми міграції. Усі вони присвячені різним аспектам феномену міграції: О. Шостак зосередилася на «спільнотному» досвіді еміграції у творах І. Франка; Г. Скуртул досліджувала літературу кінця ХХ та початку ХХІ ст., зосередившись на творчості трудових мігрантів; В. Василенко писав про травму в українській еміграційній прозі другої половини ХХ ст. У своїй дисертації О. Шостак збрала корпус текстів І. Франка, які стосуються еміграції з Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст., визначила ядерні та периферійні субтексти. Також вона провела мікроаналіз художніх творів та проаналізувала публіцистику, епістолярій та мемуаристику (Шостак, 2018). Дисертація Г. Скуртул присвячена українським прозовим текстам останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. Вона зосередилася на еміграційній концептосфері та аналізі образів персонажів (Скуртул, 2015). В. Василенко у своїй монографії послуговується терміном «еміграційна література» і зосереджений саме на авторах, які виїхали за межі України (тодішньої УРСР), їхніх зв'язках з батьківщиною і перебігу літературного процесу. Це зокрема письменники Ю. Шерех, Ю. Косач, літературознавець Д. Чижевський та інші. Також він розмірковує над концептами, які були актуальні для тогочасного літературного процесу – антеїзм та суперечками про те, яка література є «великою», а яка «малою» (Василенко, 2016). Роботи українських дослідників мають одну спільну рису: вони вузькоспеціалізовані. Це створює певну лакуну: науковці зосереджуються на конкретному аспекті, але українське літера-

турознавство досі не має праці, яка дала хоча б загальне уявлення про те, коли з'явилася українська міграційна література в широкому розумінні цього слова і як вона розвивалася. І, що не менш важливо, немає ґрунтовного дослідження, яке б розробило спеціалізовану методологію вивчення міграційної літератури.

Також тема міграції в літературі в тому чи іншому аспекті уже була досліджена О. Сидоренко, Н. Бернадською, О. Романенко, М. Рябченко, Т. Николук, Н. Ханенко-Фірзен, Т. Чонкою, а Т. Гундорова побіжно зачіпає тему міграції у книзі «Український літературний постмодерн».

Мета статті. Метою статті є систематизація теоретичних підходів до вивчення міграційної літератури, уточнення змісту базових термінів («міграційне письмо», «міграційний текст», «міграційна література»), а також окреслення критеріїв, за якими художні твори можуть бути віднесені до корпусу міграційної літератури. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: аналіз стану досліджень; виявлення основних підходів до класифікації міграційної літератури; обґрунтування доцільності комплексного методологічного підходу до її вивчення.

Виклад основного матеріалу. У сучасному літературознавстві поняття міграційної літератури характеризується відсутністю єдиного визначення та чітко окреслених меж. Це зумовлює необхідність систематизації існуючих підходів і термінології, що використовується для позначення текстів, пов'язаних із досвідом міграції. У цьому контексті доцільно насамперед розглянути співвідношення базових понять, які функціонують у сучасному науковому дискурсі. Це терміни «міграційне письмо», «міграційний текст» і «міграційна література». На нашу думку, вони є ієрархічними: «міграційне письмо» містить у собі «міграційний текст», а той своєю чергою включає поняття «міграційна література». Міграційне письмо можна розглядати і як спосіб артикуляції досвіду міграції, самовираження, збереження пам'яті та передачі досвіду між поколіннями, і як власне результат, тобто слово «письмо» буде як дієсловом, так і іменником. Міграційний текст – це сукупність усіх творів, які передають досвід міграції або свідчать про неї. Щоб зарахувати текст до міграційних, у ньому має бути акцент на темі і меті, для чого писався твір, як він передає досвід переміщення, як переміщення впливає на ідентичність персонажів. Міграційна література виникає як результат творчої діяльності, основною її ознакою є те, що вона твориться художніми засобами, твори мають художню цінність і відображають

стан суспільства у конкретному часовому відрізку. Таким чином, міграційне письмо – це спосіб і форма передачі досвіду міграції; міграційний текст – сукупність творів різного характеру й тематики, які безпосередньо стосуються теми міграції; міграційна література – це сукупність художніх творів, у яких репрезентований досвід міграції.

Поняття міграційної літератури насправді дуже широке і містить в собі багато понять і літературних жанрів. Й. Космаська включає в нього такі вузькі концепти як: література екзилу, література біженців, література іноземців, література гастарбайтерів, література канаків, «алохтонна» література, література меншин, література діаспори, література-через-дефіс, мультикультурна література, міжкультурна література, література емігрантів/еміграції, література іммігрантів, література мігрантів, література міграції (*тут і далі переклад термінів, назв робіт і цитат мій – Д. П.-К.*) (Kosmalska, 2022: 337). Через несистематизованість теорії, вона посилається на низку робіт різних дослідників, визначення чи бачення яких резонують із її. І навіть цей факт красномовно свідчить про лакуну в теоретичних напрацюваннях не лише українського літературознавства. У своїй статті вона ділить їх на чотири групи, проте основною метою нашої статті є показати, що саме входить до поняття «міграційна література», тож зупинимось на визначеннях.

Звертаючись до концепту «література вигнання», Космаська використовує роботу З. Мевса «Література екзилу і літературний екзил: оглядовий есей» (*Exile Literature and Literary Exile: A Review Essay*). У ній автор розглядає німецькомовних авторів-вигнанців, які були змушені покинути Німеччину через Другу світову війну і оселитися деінде. Він не надає чіткого визначення літератури екзилу, проте можемо зробити висновок, що це література, написана письменником-вигнанцем, яка не обов'язково розповідає про досвід вигнання (Mews, 1992).

Поняття «література біженців» є у статті К. Галлієн ««Література біженців»: що про це каже постколоніальна теорія». У ній дослідниця використовує визначення К. Стен: «корпус прозових текстів, написаних біженцями та про них, у яких міграція представлена як частина спільного світу» (Gallien, 2018: 723)

Терміни література іноземців і література гастарбайтерів у статті М. Крейг ««Мігрантське» письмо і (пере)осмислена спільнота: дискурси інклюзії/ексклюзії» («Migrant» Writing and the Re-Imagined Community: Discourses of Inclusion/Exclusion) не є чітко визначеними, натомість

авторка розгортає перед нами багато точок зору і голосів, які не є однотайними. Вона наводить концепти *Ausländerliteratur* (література іноземців) і *Migrantinnenliteratur* (література мігрантів). У *Ausländerliteratur* входить і література гастарбайтерів (*Gastarbeiter*). За її словами, «це особливо стосувалося турецьких мігрантів, які свого часу були культурними “іншими” Європи – “іншими”, що втілювали ті аспекти культури, які європейці довгий час заперечували у собі» (Craith, 2015: 85).

Л. Міннаард згадує вживання терміну «канак» у статті «Література міграції: естетичні інтервенції в часи трансформацій» (*Literature of Migration: Aesthetic Interventions in Times of Transformation*) як такий, що потребує заміни (Minnaard, 2009). Канак (від гавайського *kanaka* – людина) – це зневажливий німецькомовний термін на позначення іммігрантів, що означає «житель півдня чи островів південного моря» і використовується для вихідців із Середземномор'я, Близького Сходу і Південно-Східної Європи. Д. Уффельманн говорить про це поняття у статті «Самоорієнтація в розповідях польських мігрантів» (*Self-orientalisation in Narratives by Polish Migrants*), зазначаючи, що цей термін «походить від вкрай зневажливого лайливого слова, яке вживається переважно стосовно турків, що мешкають у Німеччині» (Uffelmann 2011, 109).

Щодо терміну «алохтонна література», Л. Міннаард зазначає, що «майже всі твори “письменників-представників етнічних меншин” – на той час [йдеться про видання збірки поезій автора марокканського походження М. Стіту «*Mijn vormen*» у 1994 році — Д. П.-К.] зазвичай називали “алохтонною літературою»» (Minnaard, 2009: 63). Сам по собі термін «алохтонний» не є образливим, це антонім до біологічного терміну «автохтонний», проте позначення ним авторів, які мають походження, відмінне від країни проживання, – це вже екзотизація і певне відмежування, тим паче коли самі автори просять зараховувати їх до літератури цієї країни.

Б. Остендорф у статті «Літературна акультурація: що робить “етнічною” етнічну літературу» не дає чіткого визначення поняття «етнічна література», проте говорить, що «термін “етнічний” висвітлює конфлікт не лише у соціальних відносинах, а й в ідентичності, і є наслідком цього конфлікту: між *homme* (етнічною особою) та *citoyen* (американцем), між тим, щоб бути тілом (внутрішнім Я) і мати тіло (стигматизованим, зовнішнім Я), між досягненням і приписуванням (наприклад, стереотипом), між *Gemeinschaft* і *Gesellschaft*, між приватною та публічною сферами. “Етнічний”

стосується дуальності ідентичності, що ґрунтується на дублюванні соціальних сфер. Етнічні письменники стоять на межі цих двох сфер, є маргінальними або лімінальними чоловіками та жінками, належать “до двох світів”» (Ostendorf, 1982: 589).

Поняття «літератури меншин» було сформульовано Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі у праці «Що таке література меншин?» (перекладач Р. Брінклі) (What Is a Minor Literature?). Дельоз окреслює літературу меншин через три ключові характеристики: детериторіалізацію мови, наявність політичного виміру та колективну цінність (Deleuze et al., 1983: 20).

У статті Б. Покхарел «Діаспора та діаспорна література: від стану до свідомості» (Diaspora and Diasporic Literature: Condition to Consciousness) є просте визначення поняття «діаспорна література»: «література, що створюється діаспорами та характерно відображає їхні почуття й досвід» (Pokharel, 2020: 94). Вона також наводить цитату зі статті «Розгляд діаспорних студій з їх теоретичними засадами в контексті Непалу» (Envisaging Diaspora Studies with its Theoretical Underpinnings in the Context of Nepal), яка добре передає характеристики діаспорної літератури: «Сьогодні цей термін означає меншину емігрантів із двосторонніми зв'язками, яка переживає нові досвіди і проходить поступовий процес злиття або успадкування... Діаспорна література втілює все це. Вона складається зі свого народу. Ми стикаємося з такими поняттями, як переміщення, діаспорна культура, ідентичність, простір, мультикультуралізм, транснаціоналізм та багато інших. Такі поняття відрізняють це дослідження від решти» (Bhattarai, 2013: 63-64).

Про проблему літератури-через-дефіс теж згадувала Л. Міннаард у контексті німецької літератури. Її творять мігранти, які асимілювалися в суспільство і вважають себе його частиною, проте не забувають про своє походження і вказують на нього. Це може бути, наприклад, англо-ірландська чи будь-яка інша література, де автор свідомо наголошує на обох частинах своєї ідентичності. Відповідно, постає питання, як називати літературу, яку вони пишуть: «З плином часу, коли статус “іноземного робітника” перетворюється на статус нового німця з подвійним громадянством, а “література про гастарбайтерів” – на німецьку літературу, (політичне) питання класифікації та найменування стає дедалі складнішим» (Minnaard, 2009: 60).

Мультикультурна література, згідно з М. Каї, «стосується питань різноманітності та інклюзив-

ності, але, що ще важливіше, також стосується структури влади та боротьби за неї. Її мета полягає не лише в тому, щоб зрозуміти, прийняти та оцінити культурні відмінності, а й, зрештою, трансформувати існуючий соціальний лад, аби забезпечити більший голос і авторитет маргіналізованим культурам та досягти соціальної рівності й справедливості серед усіх» (Cai, 2002: 7).

У своєму виступі К. Петерсен дала чітке визначення міжкультурної літератури: «Міжкультурна література тісно пов'язана з літературою мігрантів та про міграцію, причому остання часто є прикладом першої. Міжкультурну літературу пишуть автори, на погляди та/або тематику яких впливають різні культурні простори. Міжкультурні тексти також поширюються у більш ніж одному культурному просторі та мають до них відношення; вони звертаються до різних етнічних груп. Термін “міжкультурний” – наповнений конотаціями обміну та діалогу – означає, що це література, яка може виконувати посередницьку або посольську роль, незалежно від того, чи є це навмисним, чи ні. Однак міжкультурна література – це не лише розповіді про «інші» культурні досвіди; вона не просто відображає досвід міграції, пошуку притулку та репатріації. Замість того, щоб просто віддзеркалювати, міжкультурна література залучає, перебуваючи як у межах дискурсу, так і беручи активну участь у його створенні» (Petersen, 2009).

Г. Філіпович у праці «Розпад і злиття: польська емігрантська література» (Fission and Fusion: Polish Émigré Literature) з серії «Міжнародний авангард» написала про літературу емігрантів таке: «Згідно з однією з поширених інтерпретацій, емігрантська література протиставляє відчуття розриву з батьківщиною прагненням повернутися додому. Вона визначається прив'язаністю письменників до рідної культури, а не їхнім зануренням у нове середовище чи досвідом зіткнення культур» (Filipowich, 1989: 157).

«Енциклопедія Великих рівнин» містить такий опис іммігрантської літератури: «Література іммігрантів набуває різноманітних форм і зазвичай створюється самими іммігрантами та американцями другого чи третього покоління. Ці оповіді, що часто мають автобіографічний характер, відображають досвід імміграції та акультурації, а також пов'язане з цими процесами відчуття дискомфорту. Тривога, яку висвітлює література іммігрантів, є поєднанням рішучості, успіху, самотності та відчуття покинутості» (Norberg Blair, 2011).

Визначення «літератури мігрантів» від Ш. Кесслер: «“література мігрантів” – це широке поняття,

яке охоплює всю літературу, написану в нашу епоху міграції, і яка порушує тему міграції як у тематичному, так і, в деяких випадках, у стилістичному плані» (Kessler, 2017). Вона посилається на слова С. Френка, який говорить, що перехід до «літератури міграції» є «відходом від біографії автора як вирішального параметра, натомість наголошуючи на внутрішньотекстових рисах, таких як зміст і форма, а також на позатекстових чинниках, таких як соціальні процеси» (Frank, 2008: 3).

Ф. Пурджафарі та А. Вахідпур визначають основні риси літератури про міграцію як «пограничність», «безмежний космополітизм» та «тимчасові ідентичності». Вони вбачають корені цих рис у концепції гібридності Г. Бгабгі (Pourjafari and Vahidpour, 2014: 680). У їхній статті цей термін синонімічний терміну література мігрантів.

Це наразі чи не найповніший перелік категорій творів, що входять до поняття міграційної літератури, який ми маємо.

Важливим є також питання методології дослідження міграційної літератури. Й. Космальська вважає, що під час вивчення міграційного письма, варто досліджувати його з трьох точок зору: тематично-орієнтованої, етнічно-орієнтованої та текстово-орієнтованої. Основний фокус уваги тематично-орієнтованого підходу – тема та зміст твору. Етнічно-орієнтований підхід зосереджується на культурному походженні автора, його етнічній приналежності та культурній спадщині (будь-який контент є прийнятним, якщо твір створений мігрантом). Текстово-орієнтований підхід базується на тому, які типи текстів слід класифікувати як міграційні твори (лише літературне чи й візуальне мистецтво, наприклад фото і, наприклад, комікси, які знаходяться на перетині цих видів мистецтва) (Kosmalska, 2022: 338). Запропонована Й. Космальською модель є продуктивною і обґрунтованою, адже допомагає звзвити рамки надзвичайно широкого поняття. Проте вона не вичерпує всіх можливостей аналізу міграційної літератури. З огляду на комплексність цього явища, вважаємо доцільним додати дискурс-аналіз (за М. Фуко), що дозволяє проаналізувати способи конструювання образу мігранта в тексті, зокрема механізми «іншування» та репрезентації рівноваги влади (*power relations*). Об'єднавши ці підходи, можна отримати цілісну картину, яка репрезентує текст, контекст і особу автора.

Не менш важливими є часові рамки. М. Ганері вважає, що поняття міграційного письма треба пов'язувати з виникненням концепту «глобалізація» і звужувати за допомогою часових рамок, а витоки сучасної міграційної літератури Італії

виводити з 1990-х. Щоб довести правильність своєї гіпотези, авторка вдається до узагальнень: вона говорить, що вся італійська література була б літературою міграції, якби для її визначення дослідники зосереджувалися лише на факті міграції. Зокрема тому що центральний твір, «Божественна комедія» Данте був написаний політичним вигнанцем, а італійська мова не існувала як національна мова Італії аж до другої половини XIX ст., тобто до об'єднання Італії, адже до того часу літературну мову штучно ототожнювали з тосканським діалектом (Ganeri, 2010: 440).

Й. Космальська також виводить існування поняття «міграційна література» з 1990-х. Вона ставить на перше місце у розумінні цього поняття власне міграцію – у сенсі економічному, політичному, соціологічному. Вона посилається на працю М. Штегера «Глобалізація: дуже короткий вступ» (*Globalisation: A Very Short Introduction*), який довів, що у теперішньому розумінні (зокрема в економічному аспекті) цей термін існує з 1990-х рр., хоч феномен і розвивався протягом тисячоліть (Steger, 2020). А також на книжку «Епоха міграції» Г. де Хаас, С. Каслса та М. Дж. Міллера, які говорять про чотири періоди повоєнної глобалізації: 1945–1973; 1973–1989; 1989–2008; 2008 – дотепер (Haas et al., 2019). Для дослідників однією з важливих точок в історії є падіння Берлінської стіни в 1989 р., від якого почався відлік «неоліберальної глобалізації», характерними рисами якої є «ринковий тріумфалізм, економічна дерегуляція та прискорена глобалізація торгівлі та фінансів» (Haas et al., 2020: 17). А такі історичні події, як падіння комунізму у Східній Європі, послаблення впливу «сильних держав» в Африці та Азії, закінчення Холодної війни, призвели до збільшення міжнародної міграції, і світ розділився на зони, які зайняли мігранти з певних країн (наприклад, Перська затока стала привабливим місцем для робітників-мігрантів з Південно-Східної та Південної Азії) (Haas et al., 2020: 6).

Звісно, ігнорувати такі великі соціально-економічні зрушення не можна. Але прив'язка лише до глобального історичного і соціального контексту насправді не працює на українському ґрунті. Оскільки Україна має інакший історичний шлях, то потрібно враховувати історичні події, які спричиняли міграцію. Коли ми говоримо про витоки міграційної літератури, важливо пам'ятати, що хоч міграція і супроводжувала людство від самого його зародження, все ж у знаному нам сенсі це поняття модерне. Тобто фактично ми можемо виводити поняття української міграційної літератури саме з кінця XIX ст., коли на зміну традицій-

ному аграрному суспільству приходить суспільство індустріальне.

Світові глобалізаційні процеси не оминули Україну, і це, безумовно, вагомий чинник, який не можна не взяти до уваги, особливо під час досліджень сучасної літератури. Проте ще більш вагомим чинником є історичні обставини – Україна тривалий час знаходилась у складі Російської імперії і Радянського Союзу, і здобуття незалежності (яке збігається в часі з тим рівнем розвитку глобалізації, про який говорив М. Штегер) є чи не найбільш важливою точкою. Для дослідження українських міграційного письма видається більш слушним розширення часових рамок, а не їхнє звуження. Міграція як основний мотив, навколо якого побудована нарративна структура – це ключова ознака: якщо історія персонажа, його світогляд і розвиток прямо залежать від досвіду міграції, то такий твір має розглядатися як міграційний текст. Такий текст дає можливість побачити світ очима мігранта – людину, яка знаходиться між культурами, мовами та ідентичностями. Це особливий досвід, який змушує авторів звертати увагу на відчуження, ностальгію, втрату коренів, переосмислення «свого» й «чужого». Ці аспекти і виокремлюють міграційні тексти, навіть якщо вони віддалені одне від одного у часі створення. Якщо ми звуємо рамки до певного історичного періоду чи контексту глобалізації, повз нашу увагу пройде багато важливих текстів. Проте твори, які були написані до зародження модерних націй було б неправильно називати саме міграційною літературою, адже поняття міграції у звичному для нас розумінні нерозривно пов'язане з модерністю, а саме з формуванням національних мов і літератур. Натомість поняття «міграційний текст» чи «міграційне письмо» здаються цілком виправданими.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що міграційна література є складним багатомірним явищем, яке не має усталеної дефініції ні в українському, ні в зарубіжному літературознавстві. Наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах проблеми, що зумовлює

фрагментарність наукового знання та актуалізує потребу в його систематизації.

Отже, сучасний стан досліджень міграційної літератури характеризується термінологічною розмитістю. Ми пропонуємо вважати поняття «міграційне письмо», «міграційний текст» і «міграційна література» ієрархічно пов'язаними: міграційне письмо охоплює широкий спектр практик репрезентації досвіду переміщення, міграційний текст – сукупність творів, що безпосередньо його фіксують, тоді як міграційна література становить корпус художніх текстів, у яких цей досвід набуває естетичної форми.

З'ясовано, що сучасні теоретичні підходи до вивчення міграційної літератури характеризуються термінологічною множинністю та включають різні поняття (література діаспори, екзильна, біженців, іммігрантська тощо), що відображає багатогранність самого явища. Обґрунтовано доцільність застосування комплексної методології, яка передбачає поєднання тематично-орієнтованого, етнічно-орієнтованого та текстово-орієнтованого підходів, а також використання інструментарію дискурс-аналізу. Доведено, що ключовою ознакою міграційної літератури є репрезентація досвіду переміщення як визначального чинника формування ідентичності персонажів і нарративної структури твору. Такий підхід дозволяє розширити межі дослідження й врахувати специфіку українського історико-культурного контексту. Водночас з'ясовано, що, оскільки міграція у значному нам сенсі є поняттям модерним, починати відлік творення міграційної літератури варто з кінця XIX століття, тобто формування модерної української нації. Водночас не варто залишати без уваги твори, написані раніше, проте коректними термінами для них будуть «міграційне письмо» чи «міграційний текст».

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні чіткішої класифікації міграційної літератури та застосуванні запропонованих теоретичних засад до аналізу конкретних художніх текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко В. Модифікація травми в українській еміграційній прозі другої половини XX століття. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2016. 204 с.
2. Скуртул Г. Художнє осмислення еміграції в українській прозі останньої третини XX – початку XXI ст. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2015. 209 с.
3. Шостак О. «Еміграційний» текст Івана Франка. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 2018. 264 с.
4. Bhattarai G. R. Envisaging Diaspora Studies with its Theoretical Underpinnings in the Context of Nepal. *Journal of Nepalese Literature, Art and Culture*. 2013. Vol. 8.1. Pp. 61–73.
5. Cai M. Multicultural literature for children and young adults: reflections on critical issues. Westport : Greenwood press, 2002. 264 p.

6. Craith M. N. "Migrant" Writing and the Re-Imagined Community: Discourses of Inclusion/Exclusion. *German Politics and Society*. 2015. Vol. 33, Issue 1. Pp. 84–99. DOI: 10.3167/gps.2015.330107 (accessed: 17.03.2026).
7. Deleuze G., Guattari F., Brinkley R. What Is a Minor Literature? *Mississippi Review*. 1983. Vol. 11, Issue 3. Pp. 13–33.
8. Filipowicz H. Fission and Fusion: Polish Émigré Literature. 1989. Vol. 33, Issue 2. Pp. 157–172. DOI: <https://doi.org/10.2307/309341>(accessed: 17.03.2026)
9. Frank S. *Migration and Literature*. New York : Palgrave Macmillan US, 2008. 235 p.
10. Gallien C. "Refugee Literature": What postcolonial theory has to say. *Journal of Postcolonial Writing*. 2018. Vol. 54, Issue 6. Pp. 721–726. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449855.2018.1555206> (accessed: 16.03.2026).
11. Ganeri M. The Broadening of the Concept of «Migration Literature» in Contemporary Italy. *Forum Italicum: A Journal of Italian Studies*. 2010. Vol. 44, Issue 2. Pp. 437–451. DOI:10.1177/001458581004400209 (accessed: 15.03.2026).
12. Glesener J. E. Migration literature as a new world literature? An overview of the main arguments. *Malice – Revista de Letras, Cultura e Pensamento*. 2016. URL: <https://cielam.univ-amu.fr/malice/articles/migration-literature-as-a-new-world-literature-an-overview-of-the-main-arguments> (accessed: 13.03.2026).
13. Haas H. de, Miller M. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York : Guilford Press, 2020. 464 p.
14. Hiemer E.-M., Rostek J., Uffelmann D. (Hg.). Contemporary Polish Migrant Culture and Literature in Germany, Ireland, and the UK. *Kritikon Litterarum*. 2012. Vol. 39, Issue 3–4. Pp. 232–235. DOI: 10.1515/kl-2012-0126 (accessed: 25.03.2026).
15. Kessler C. Migrant Literature or Migration Literature – and Why Does It Matter? *Inciting Sparks*. 29.05.2017. URL: <https://incitingsparks.wordpress.com/2017/05/29/migrant-literature-or-migration-literature-and-why-does-it-matter/> (accessed: 29.02.2026).
16. Kosmalska J. Defining Migration Writing. *Journal of Literary Theory*. 2022. Vol. 16, Issue 2. Pp. 331–350. DOI: <https://doi.org/10.1515/jlt-2022-2028> (accessed: 20.02.2026)
17. Mews S. Exile Literature and Literary Exile: A Review Essay. *South Atlantic Review*. 1992. Vol. 57, Issue 1. Pp. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.2307/32003404> (accessed: 15.03.2026).
18. Minnaard L. Literature of Migration: Aesthetic Interventions in Times of Transformation. In *New Germans, New Dutch: Literary Interventions*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2009. Pp. 51–67. DOI: <https://doi.org/10.5117/9789089640284> (accessed: 12.03.2026).
19. Norberg Blair L. Immigrant literature. *Encyclopedia of the Great Plains*. 2011. URL: <https://plainshumanities.unl.edu/encyclopedia/doc/egp.lt.028.html> (accessed: 07.03.2026).
20. Ostendorf B. Literary Acculturation: What Makes Ethnic Literature «Ethnic». 1985. *Callaloo*. Issue 25. Pp. 577–586. DOI: <https://doi.org/10.2307/2930828> (accessed: 12.03.2026).
21. Petersen K. Intercultural Literature and the Fundamentals of Intercultural Writing. 2009. URL: <http://www.yorku.ca/aklim/Anon/Intercultural%20Literature%20and%20the%20Fundamentals%20of%20Intercultural%20Writing.htm> (accessed: 20.02.2026).
22. Pokharel B. Diaspora and Diasporic Literature: Condition to Consciousness. *The Outlook: Journal of English Studies*. 2020. Vol. 11. Pp. 86–98. DOI: <https://doi.org/10.3126/ojes.v11i0.36363> (accessed: 12.03.2026).
23. Pourjafari F., Vahidpour A. Migration Literature: a Theoretical Perspective. *The Dawn Journal*. 2014. Vol. 3, Issue 1. Pp. 679–691.
24. Steger M. B. *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2020. 176 p.

REFERENCES

1. Vasylenko V. (2016) Modyfikatsiia travmy v ukrainskii emihratsiinii prozi druhoi polovyny XX stolittia [The Representation of Trauma in Ukrainian Emigrant Prose of the Second Half of the 20th Century]. dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01. Kyiv. 204 s. [in Ukrainian].
2. Skurtul H. (2015) Khudozhnie osmyslennia emihratsii v ukrainskii prozi ostannoii tretyny XX – pochatku XXI st. [Artistic Interpretations of Emigration in Ukrainian Prose from the Last Third of the 20th Century to the Early 21st Century]. 10.01.01. Kyiv. 209 s. [in Ukrainian].
3. Shostak O. (2018) «Emihratsiinyi» tekst Ivana Franka. [Ivan Franko's "Emigrational" Text] dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01. Lviv. 264 s. [in Ukrainian].
4. Bhattarai G. R. (2013) Envisaging Diaspora Studies with its Theoretical Underpinnings in the Context of Nepal. *Journal of Nepalese Literature, Art and Culture*. Vol. 8.1. Pp. 61–73.
5. Cai M. (2002) *Multicultural literature for children and young adults: reflections on critical issues*. Westport : Greenwood press. 264 p.
6. Craith M. N. (2015) "Migrant" Writing and the Re-Imagined Community: Discourses of Inclusion/Exclusion. *German Politics and Society*. Vol. 33, Issue 1. Pp. 84–99. DOI: 10.3167/gps.2015.330107 (accessed: 17.03.2026).
7. Deleuze G., Guattari F., Brinkley R. (1983) What Is a Minor Literature? *Mississippi Review*. Vol. 11, Issue 3. P. 13–33.
8. Filipowicz H. (1989) Fission and Fusion: Polish Émigré Literature. Vol. 33, Issue 2. Pp. 157–172. DOI: <https://doi.org/10.2307/309341>(accessed: 17.03.2026)
9. Frank S. *Migration and Literature*. New York : Palgrave Macmillan US, 2008. 235 p.
10. Gallien C. (2018) "Refugee Literature": What postcolonial theory has to say. *Journal of Postcolonial Writing*. Vol. 54, Issue 6. Pp. 721–726. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449855.2018.1555206> (accessed: 16.03.2026).

11. Ganeri M. (2010) The Broadening of the Concept of «Migration Literature» in Contemporary Italy. *Forum Italicum: A Journal of Italian Studies*. Vol. 44, Issue 2. Pp. 437–451. DOI:10.1177/001458581004400209 (accessed: 15.03.2026).
12. Glesener J. E. (2016) Migration literature as a new world literature? An overview of the main arguments. *Malice – Revista de Letras, Cultura e Pensamento*. URL: <https://cielam.univ-amu.fr/malice/articles/migration-literature-as-a-new-world-literature-an-overview-of-the-main-arguments> (accessed: 13.03.2026).
13. Haas H. de, Miller M. (2020) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York : Guilford Press. 464 p.
14. Hiemer E.-M., Rostek J., Uffelmann D. (Hg.). (2012) Contemporary Polish Migrant Culture and Literature in Germany, Ireland, and the UK. *Kritikon Litterarum*. Vol. 39, Issue 3–4. Pp. 232–235. DOI: 10.1515/kl-2012-0126 (accessed: 25.03.2026)
15. Kessler C. (2017) Migrant Literature or Migration Literature – and Why Does It Matter? *Inciting Sparks*. URL: <https://incitingsparks.wordpress.com/2017/05/29/migrant-literature-or-migration-literature-and-why-does-it-matter/> (accessed: 29.02.2026).
16. Kosmalska J. (2022) Defining Migration Writing. *Journal of Literary Theory*. Vol. 16, Issue 2. Pp. 331–350. DOI: <https://doi.org/10.1515/jlt-2022-2028> (accessed: 20.02.2026).
17. Mews S. (1992) Exile Literature and Literary Exile: A Review Essay. *South Atlantic Review*. Vol. 57, Issue 1. Pp. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.2307/32003404> (accessed: 15.03.2026).
18. Minnaard L. (2009) Literature of Migration: Aesthetic Interventions in Times of Transformation. In *New Germans, New Dutch: Literary Interventions*. Amsterdam : Amsterdam University Press. Pp. 51–67. DOI: <https://doi.org/10.5117/9789089640284> (accessed: 12.03.2026).
19. Norberg Blair L. (2011) Immigrant literature. *Encyclopedia of the Great Plains*. URL: <https://plainshumanities.unl.edu/encyclopedia/doc/egp.lt.028.html> (accessed: 07.03.2026).
20. Ostendorf B. Literary Acculturation: What Makes Ethnic Literature «Ethnic». 1985. *Callaloo*. Issue 25. Pp. 577–586. DOI: <https://doi.org/10.2307/2930828> (accessed: 12.03.2026).
21. Petersen K. (2009) Intercultural Literature and the Fundamentals of Intercultural Writing. URL: <http://www.yorku.ca/aklim/Anon/Intercultural%20Literature%20and%20the%20Fundamentals%20of%20Intercultural%20Writing.htm> (accessed: 20.02.2026).
22. Pokharel B. (2020) Diaspora and Diasporic Literature: Condition to Consciousness. *The Outlook: Journal of English Studies*. Vol. 11. Pp. 86–98. DOI: <https://doi.org/10.3126/ojes.v11i0.36363> (accessed: 12.03.2026).
23. Pourjafari F., Vahidpour A. (2014) Migration Literature: a Theoretical Perspective. *The Dawn Journal*. Vol. 3, Issue 1. Pp. 679–691.
24. Steger M. B. (2020) *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford : Oxford University Press. 176 p.

Дата першого надходження статті до видання: 06.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

